

MEI
II, vol. 1

Rosalia Guilleumas i Brosa, o la renovació de la biblioteconomia a Catalunya

Assumpció Estivill Rius
Facultat de Biblioteconomia i Documentació
Universitat de Barcelona
estivill@ub.edu

Resum

Recibido el
27-10-2010

Aceptado en
05-11-2010

Entre 1969 i 1983 Rosalia Guilleumas i Brosa (1924-2007) va ocupar càrrecs directrius de primera línia dins del sistema bibliotecari català. Per a les biblioteques i les institucions que havien viscut en l'immobilisme més patètic durant els darrers trenta anys, aquella etapa final del franquisme era un moment ple de reptes i d'oportunitats per superar l'atròfia de les darreres dècades. Rosalia Guilleumas, com a directora de la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona (1969-1980), de la Biblioteca de Catalunya (1973-1983), de la Xarxa de Biblioteques Populars de la Diputació de Barcelona (1973-1982) i de l'antiga Escola de Bibliotecàries (1973-1982), va realitzar una molt bona labor de gestió per modernitzar aquestes institucions. En el cas de l'Escola, no sols va posar al dia la institució acabant amb el seu caràcter exclusivament femení i renovant-ne el pla d'estudis, sinó que a més va aconseguir vèncer tots els esculls que dificultaven el reconeixement dels ensenyaments com a estudis universitaris. Va ser gràcies a la seva labor que es va aprovar la diplomatura en Biblioteconomia i Documentació i que l'Escola passés a tenir el rang d'Escola Universitària adscrita a la Universitat de Barcelona. Si bé Guilleumas va destacar també en els estudis filològics, aquest treball se centra en la seva activitat de gestió bibliotecària.

Paraules clau

Rosalia Guilleumas i Brosa; Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona; Biblioteca de Catalunya; Xarxa de Biblioteques Populars de la Diputació de Barcelona; Escola de Bibliologia (antiga Escola de Bibliotecàries); Biblioteconomia i Documentació.

Abstract

Between 1969 and 1983, Rosalia Guilleumas i Brosa (1924-2007) occupied important management positions in the Catalan library system. For libraries and institutions that had lived in the most abject immobilism for the previous thirty years, that last period of Franco's regime was full of challenges and of opportunities to overcome the atrophy of recent decades. As director of the Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona (1969-1980), the Biblioteca de Catalunya (1973-1983), the provincial library system (1973-1982), and Barcelona's Library School (1973-1982), Rosalia Guilleumas's management was very effective in modernizing these institutions. In the case of the Library School, she not only brought it up to day by ending its exclusively female character and renewing its curriculum, but also managed to overcome all the obstacles to achieving university status for library studies and affiliating the Library School to the University of Barcelona. Guilleumas was also an outstanding researcher in the philological field, but this paper focuses on her library administration work.

Keywords

Rosalia Guilleumas i Brosa; Provincial and University Library of Barcelona; Catalonia Library; Popular Library Network of Diputació de Barcelona; Bibliología School (former Escuela de Bibliotecàries); Library and Information Science.

INTRODUCCIÓ¹

Rosalia Guilleumas i Brosa va néixer a Barcelona el 23 de maig de 1924. Era filla de Dolors Brosa i Clariana i de Bernat Guilleumas Vidal, capità de marina mercant. Va fer els seus primers estudis a les Escoles Montessori, i el 1950 obtenia el títol de llicenciada en Filosofia i Lletres, branca de Romàniques, a la Universitat de Barcelona. L'any següent completava els cursos de doctorat, i el 1958 inscrivía el tema de la seva tesi doctoral, "La transmissió manuscrita i impresa (segles XIV-XVI) del text original i les primeres traduccions del *Llibre d'Amic e Amat*, de Ramon Llull". Jordi Rubió i Balaguer, de qui havia estat alumna, el 1946-1947, en el curs de literatura catalana que impartia als Estudis Universitaris Catalans, i becària, entre el 1951 i el 1953, a la Secció de Literatura Catalana de l'Instituto Menéndez y Pelayo del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, assumia la direcció de la tesi. S'hi casaria el 9 d'octubre de 1959.

Durant aquesta primera etapa investigadora, va publicar diversos treballs a l'entorn de Ramon Llull i de Jacint Verdaguer que han estat ressenyats per Joana Escobedo (2008) i Manuel Jorba (2010), i el 1954 obtenia el Premi Manuel de Montoliu pel seu treball "Ramon Llull en l'obra de Jacint Verdaguer". L'any 1956 va ser becària de la Federación Internacional de Mujeres Universitarias per estudiar els manuscrits lul·lians de París. Aquell mateix any iniciava la seva carrera professional en l'àmbit de les biblioteques en ser nomenada funcionària del Cuerpo Facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos del Estado (CFABA), després d'haver aprovat les oposicions. Les pràctiques prescriptives les va dur a terme a la Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona (actual Biblioteca de Catalunya) entre el novembre de 1956 i el maig de 1957; de les tasques que hi va dur a terme destaca la redacció de l'"Inventario de manuscritos e incunables", que es va incloure a la *Guía de la Biblioteca Central de la Diputación Provincial de Barcelona* (Barcelona, 1959).

La seva primera destinació va ser la Biblioteca Pública de Gijón, que va dirigir, juntament amb el Centro Coordinador de Bibliotecas de Oviedo, entre 1957 i 1959. Posteriorment, entrà a treballar a la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona (BPUB) com a cap de la Secció de Reserva, i com a sotsdirectora a partir del 1966. El 1969 en va assumir interinament la direcció, fins que l'any següent va obtenir la plaça en propietat. Començava una etapa fructífera en la qual Rosalia Guilleumas ocuparia càrrecs clau de l'àmbit de les biblioteques catalanes: la ja esmentada direcció de la BPUB, la de la Biblioteca de Catalunya, la de la xarxa de Biblioteques Populares de la Diputació de Barcelona i la de l'Escola de Bibliotecàries. Amb idees noves, amb capacitat de gestió i de treball i amb la voluntat de recuperar una tradició que s'havia estroncat el 1939, en els deu anys i escaig de la seva gestió va aconseguir, amb les aliances necessàries, modernitzar i arrencar del seu marasme unes institucions que havien sobreviscut amb penes i treballs els darrers trenta anys. Tanmateix, també va topat amb molts obstacles, alguns dels quals no va poder vèncer.

Al setembre del 1980 dimitia del càrrec de directora de la BPUB i demanava l'excedència del CFABA, i al cap de dos anys renunciava al càrrec de directora de l'Escola de Bibliologia, just quan començava l'etapa universitària que ella havia fet possible. Per aquelles mateixes dates, la Diputació de Barcelona va segregar la

direcció de la Biblioteca de Catalunya de la de les Biblioteques Populars, que havien anat unides des de 1920. Rosalia Guilleumas conservà la direcció de la Biblioteca, però també hi hagué de renunciar quan el 1983 una greu malaltia vasculocerebral l'apartà, per sempre, de l'exercici professional. Després d'una dècada de treball intens marcada per idees innovadores i també per les controvèrsies que despertaven la seva personalitat i les seves actuacions, començava una etapa en què la tasca de renovació que va encetar ha restat en el silenci. No ha estat fins als darrers anys, i sobretot arran de la seva mort, que va esdevenir a l'agost de 2007, que la seva labor, tant en el camp de la filologia i dels estudis literaris, com en el de la biblioteconomia, ha començat a ser glossada i reconeguda (Escobedo, 2008; Estivill, 2006; Jorba, 2010). Aquest treball se centra en la seva activitat de gestió bibliotecària.

LA DIRECCIÓ DE LA BIBLIOTECA PROVINCIAL I UNIVERSITÀRIA DE BARCELONA: DE L'ENDREÇA DE LA INSTITUCIÓ A LA "MECANITZACIÓ"

De totes les institucions que Rosalia Guilleumas va dirigir en els anys setanta la que va arribar a les seves mans en més mal estat va ser la Biblioteca Provincial i Universitària de Barcelona. L'Escola de Bibliotecàries tampoc no estava en molt bones condicions, però, en tenir unes dimensions petites, era, en teoria, més manejable. Els orígens de la BPUB se situen el 1835, quan arran de la desamortització dels béns eclesiàstics, s'estableix la creació de biblioteques públiques a les capitals de província amb els fons dels convents desamortitzats. El 1847, i després de moltes vicissituds, s'encomana definitivament la custòdia d'aquesta col·lecció de més de 130.000 volums, llibres i manuscrits d'una gran riquesa a la Universitat de Barcelona que, poc abans, el 1843, havia incorporat una part dels llibres que restaven de l'antiga Universitat de Cervera, que mai no va tenir un volum considerable de peces. Ara bé, malgrat la riquesa dels fons antics, la biblioteca va arribar als anys trenta del segle XX en un estat molt precari: el lector no tenia accés als catàlegs, els horaris eren únicament de matí perquè no disposava de llum artificial, i els seus reglaments, com els de les biblioteques que depenien de l'Estat, eren ben anacrònics. També hi mancaven els llibres moderns que necessitaven els estudiosos, i fins i tot les obres de referència més bàsiques per al treball dels estudiants (Rubió, 1918-1919).

Durant el període de la Universitat Autònoma, es dugué a terme una reforma important de les instal·lacions de la BPUB: es construï un gran magatzem per allotjar dignament els fons, es va reformar la sala de lectura que, finalment, va disposar de llum elèctrica i de catàlegs destinats al públic, i es va fer una primera actuació de preservació amb la fumigació dels fons que conservava, molts dels quals s'havien hagut de destruir com a conseqüència de l'estat lamentable en què es trobaven, i la compra d'una autoclau. Així mateix, se'n va ampliar la plantilla de manera que, ultra els funcionaris del cos de l'Estat, ara hi hagué vuit auxiliars, sis dels quals eren bibliotecàries titulades de l'Escola de la Generalitat. Quan la Biblioteca es tornà a obrir, després de les obres, el desembre de 1937, es presentava per primera vegada "com una biblioteca útil i oberta a tothom". Però la tasca feta pel Patronat de la Biblioteca, "amb la seva concepció clarament expressada d'una Biblioteca única de la Universitat, amb una secció general formant un tot únic amb les biblioteques de les facultats i els departaments, es malguanyà amb la postguerra. Amb aquesta arribà un

nou període fosc per a la Biblioteca que malauradament s'allargassà massa anys". (Torra, Llopart, 1994, p. 54).

Després de la guerra, el primer intent de reorganitzar la Biblioteca i endreçar-la és del 1966, i coincideix amb un canvi total en l'equip de direcció. És llavors que, amb Josep Serrano de director i Rosalia Guilleumas de sotsdirectora, es comença a treballar per procedir de manera sistemàtica a la reorganització de la institució. Per fer-ho, s'estableixen plans biennals d'actuació i es comença per la Biblioteca General, allotjada a l'edifici central de la Universitat. Per al període 1966-1968 es planifica la ordenació dels materials del dipòsit legal i la regularització del seu aprofitament. Com a biblioteca provincial, la BPUB rebia els materials del dipòsit legal de la província de Barcelona des de 1958. Atès que Barcelona era la capitat editorial de l'Estat, aquesta era una altra font de riquesa bibliogràfica, però res no s'havia fet per organitzar-la més enllà del simple dipòsit. Com a resultat de la labor d'aquells dos anys, Guilleumas publica, a la revista *Miscellanea Barcinonensia*, "Diez años de publicaciones periódicas barcelonesas en la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona (1958-1968)" (vol. 23, 1969, p. 147-189), on exposa la tasca feta amb aquest fons (un total de 1.568 títols i uns 45.000 números), n'explica les característiques i el valor únic que té per mostrar la riquesa documental i bibliogràfica de la cultura impresa del país, i l'estudia per categories (revistes generals, culturals, d'ensenyament, de religió, de sociologia i treball, d'economia, de política, administració i dret, d'indústria, de comerç, de belles arts i esports, i humorístiques, juvenils i infantils). L'article es completa amb el llistat de tots els títols procedents del dipòsit legal que es conserven a la BPUB. Aquell mateix any feia un breu balanç dels "Diez años del Depósito Legal en la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona" en el *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas* (nº 108-109, jul.-oct. 1969, p. 1-4).

En el bienni següent (1968-1970), a meitat del qual Guilleumas assumeix la direcció de la Biblioteca, es restaurà les instal·lacions de la reserva i de les sales públiques. També s'instal·la un petit taller de restauració i se li assignà un tècnic. Finalment, es va procedir a la renovació d'una gran part del fons d'accés lliure de la sala de lectura que havia quedat totalment obsolet. A la memòria de la biblioteca corresponent als anys 1969-1970, elaborada ja per la nova directora, es parla per primera vegada de la necessitat de començar a pensar en l'automatització, quan feia només dos anys que la *Library of Congress* havia posat en marxa el servei de distribució de registres MARC, i quan les biblioteques de l'Estat, tant les públiques com les universitàries estaven en un estat flagrant de subdesenvolupament. En aquella mateixa memòria proposa per primera vegada la creació d'una hemeroteca de Catalunya que tindria com a nucli inicial els fons del dipòsit legal de les quatre províncies catalanes. Més endavant desenvoluparà aquesta proposta de manera més àmplia.

La memòria corresponent a 1971-1972 transmet energia al lector i li dóna una bona imatge de la feina feta, i també de les moltes dificultats que calia afrontar. Pel que fa a la reorganització de la Biblioteca General, aquells dos anys foren d'activitat intensa:

- Es van ampliar els catàlegs públics.
- Es van fer els treballs preparatoris abans de la desinfecció i desinsectació dels

impresos dels segles XVI-XVII: recompte dels materials i neteja de cada un dels llibres del dipòsit metàl·lic de sis plantes, dels armaris de direcció i de les tres plantes de la sala de lectura. La neteja va durar un any sencer. Així mateix, també es van pintar el dipòsit i les sales i es van tractar les prestatgeries de fusta.

- Es va procedir a la desinfecció i desinsectació de tots els fons dels segles XVI-XVIII, amb la col·laboració del recent creat Servicio Nacional de Restauración de Libros y Documentos de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas. Aquesta va ser una empresa important, ja que per primera vegada s'intervenien en aquest fons tan malmès pels agents destructors del paper amb una actuació de magnitud que volia continuar l'encetada en els anys 1933-1934 durant el període de la Universitat Autònoma. Guilleumas va fer una memòria àmplia i detallada de tot el procés, en la qual se n'expliquen els antecedents i les diverses plagues que afectaven o que havien afectat els materials tractats: *Desinfección y desinsectación de fondos bibliográficos en la Biblioteca Universitaria y Provincial de Barcelona* (Barcelona: Biblioteca General, 1972). Entre el març i l'abril de 1972 van passar per la càmera de desinfecció i esterilització fins a 130.000 volums dels fons més valuosos o més afectats per insectes i fongs i es van fumigar totes les dependències de la biblioteca.
- Es va iniciar la revisió dels catàlegs. Alguns, com el catàleg d'autors, es va revisar de manera sistemàtica per procedir a la seva normalització; d'altres, com el de publicacions periòdiques, es van refer completament, perquè contenien moltes incongruències. Pel que fa a les matèries, es va iniciar una llista de matèries que partia de les directrius i la llista elaborades per Carmen Rovira i Jorge Aguayo, seguint els *Library of Congress subject headings*.

D'altra banda, i ja ben engegada la reorganització de la Biblioteca General, és a partir de 1972 que la direcció de la BPUB comença a posar les bases per a la coordinació d'aquella unitat central amb les biblioteques de facultat, de departament i de seminaris que formaven part del sistema i amb les quals hi havia una manca evident de coordinació. El problema d'una descentralització totalment descoordinada no era exclusiu de la biblioteca de la Universitat de Barcelona (UB), sinó que el patien la majoria de biblioteques universitàries del país, però en el cas de la UB s'agreujava pels serveis addicionals que, en teoria i com a Biblioteca Provincial, la Biblioteca General havia de prestar a un públic no universitari. Tal com consta en els organigrames que s'adjunten a les memòries d'aquesta etapa, la Biblioteca General gestionava les unitats de Reserva, Publicacions Periòdiques, Catalogació, Administració, Préstec, Informació, l'Arxiu de la Universitat, el Dipòsit Legal i el Servei de Reproducció de So que, organitzat el 1963, rebia una còpia de tota la producció sonora espanyola. Així mateix, també depenien de la unitat central les biblioteques que se n'havien anat segregant des de final del segle XIX: Medicina (1892), Dret (1959), Farmàcia (1966), Ciències Polítiques i Econòmiques (1959 i instal·lada el 1967 en el nou edifici de la Facultat), el Seminari de Químiques i la Biblioteca del Departament de Biològiques. A part hi havia nombroses biblioteques especialitzades d'instituts, de càtedres, de seminaris, etc., en general servides per bibliotecàries de l'Escola de Barcelona, que no tenien cap connexió entre sí ni cap unitat que les coordinés o els donés pautes.

En abordar aquesta segona fase del pla global d'actuació, Guilleumas assenyala que cal tenir en compte dos punts clau: el trasllat de diverses facultats a l'àrea de Pedralbes, que es va intensificar en els primers anys de la dècada de 1970, i l'automatització de les funcions bibliotecàries, que encara trigaria uns anys en iniciar-se de manera experimental. La directora fa una lectura molt positiva del primer punt, perquè el trasllat ha de deixar espais lliures a l'edifici central que facilitin l'ampliació de la Biblioteca. Així doncs, situada en un punt neuràlgic de la ciutat, finalment també podria actuar com una gran biblioteca pública, amb fons de referència i de consulta –a part dels patrimonials– similar a les que existeixen en les grans ciutats europees i nord-americanes. Per dur a terme aquesta modernització i obrir la Biblioteca a la ciutat, es comptava amb el vistiplau de les instàncies universitàries i la Dirección General de Archivos y Bibliotecas. El gran catàleg col·lectiu que s'havia començat a elaborar amb els fons de totes les biblioteques de la Universitat, donaria encara “Más amplitud y eficacia a este centro de información, hermanando la Universidad con la vida ciudadana, máxima aspiración de las nuevas directrices de la educación actual” (BPUB, *Memòria*, 1971-1972, p. 36-37).

Aprofitant l'Any Internacional del Llibre i la Lectura, celebrat el 1972, Rosalia Guilleumas va donar difusió a aquella idea de potenciar la vessant de biblioteca pública de la BPUB amb un parell d'articles a *La vanguardia* (21 d'octubre i 3 de novembre de 1972), que també es recolliren en un fullet, *Qué es y qué puede ser la Biblioteca Provincial y Universitaria de Barcelona* (Barcelona: Universidad de Barcelona, 1972), on argumentava la seva proposta de potenciar la vessant de biblioteca pública de la BPUB. La riquesa dels seus fons antics, juntament amb el dipòsit legal que representa tota la producció editorial barcelonesa, i entre el qual destaca el material efímer molt difícil de recuperar amb el pas dels anys, fa que els fons que ofereix la Biblioteca Provincial tinguin un gran valor per a la investigació, i això avalaria el seu paper com a gran biblioteca pública de la ciutat. Com a complement, també proposa la creació d'una Hemeroteca de Catalunya, que s'alimentaria d'un dels exemplars del dipòsit legal de les quatre províncies catalanes; l'Hemeroteca es podria allotjar en el mateix edifici de la Universitat i comptaria amb un dipòsit addicional a l'antiga Universitat de Cervera. La proposta d'aquesta Biblioteca de Barcelona, que no va ser viable perquè, com era en part lògic, la Universitat tenia altres urgències per als espais que anaven deixant buits les facultats que es traslladaven a Pedralbes, encara continua sent un tema pendent que, de manera recurrent –i sobretot quan s'acosten eleccions, com ara mateix– torna a ser notícia i motiu de debat.

Al llarg de la seva etapa de directora de la BPUB, Guilleumas tingué sempre present el valor que representava el fons del dipòsit legal, i intentà bastir projectes per treure'n el màxim de profit. Així per exemple, un dels seus assoliments més importants va ser aconseguir l'aprovació, per part de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas, de la cessió en dipòsit dels fons juvenil i infantil del dipòsit legal a la Biblioteca Infantil i Juvenil de la Santa Creu de la Diputació de Barcelona, situada en els locals de la Biblioteca de Catalunya (Ordre de 19 de maig de 1973). Aquells fons, que no tenien cap utilitat en el marc de la BPUB, adquirien sentit i valor en la nova ubicació.

De cara a un dels grans temes pendents, la coordinació de les distintes unitats bibliotecàries, Rosalia Guilleumas va aconseguir que la Junta de Govern de la UB, en sessió de 30 de juny de 1972, aprovés la dependència tècnica de tots els fons bibliotecaris de la Universitat de la Biblioteca General. En teoria, aquesta declaració havia de facilitar l'acceptació de criteris comuns i la coordinació de les distintes unitats que, segons la direcció de la Biblioteca, eren l'única via perquè l'automatització de catàlegs i processos fos efectiva en el futur. Com a primer resultat d'aquell acord s'estableixen unes primeres bases i es prenen algunes mesures:

- Adopció d'uns criteris de catalogació i classificació uniformes. En aquesta línia, es continua amb la tasca de revisió, correcció i sistematització dels catàlegs existents.
- Creació d'un catàleg col·lectiu central. De moment, i mentre no hi hagi un projecte d'automatització, es mecanitza la còpia de fitxes de catàleg que comença a funcionar per a algunes biblioteques, com ara Biologia i Filosofia i Lletres.
- Desenvolupament d'eines per difondre els fons i els nous ingressos. El 1970 s'havia iniciat la publicació d'un *Boletín de noticias y nuevas adquisiciones* que incloïa números corresponents a distintes biblioteques.
- Creació d'un servei general d'informació bibliogràfica científica i tècnica, per al qual es comptava amb la col·laboració de l'Instituto Bibliográfico Hispánico i amb el contracte que la Dirección General de Archivos y Bibliotecas havia establert amb l'Institute of Scientific Information per poder fer consultes a les seves bases de dades. Aquesta unitat ja havia començat a prestar serveis.

Ara bé, aconseguir la coordinació d'un sistema que havia nascut i s'havia desenvolupat en la més absoluta anarquia, no era una tasca senzilla. Els treballs de Jordi Torra i Pilar Llopart (1994) i de Carme Mayol (2002), expliquen ben vivament com després de la guerra havien anat proliferant nombroses biblioteques lligades a seminaris, a càtedres o a departaments, amb personal que podia tenir una qualificació professional o no tenir-la, però que en gairebé cap cas no tenia un reconeixement en la plantilla de la Universitat d'acord amb les tasques que se li suposaven, que depenien dels pressupostos poc estables de les càtedres o dels departaments respectius, i que sovint malvivien en locals sense les condicions necessàries. A tot això s'hi van sumar, ja entrats els anys setanta, les èpoques més virulentes de reivindicacions estudiantils, del professorat no numerari i del personal d'administració i serveis, que les bibliotecàries de la Universitat van aprofitar per fer sentir les seves pròpies queixes i reclamar el reconeixement de la labor que realitzaven i el nivell laboral que els corresponia.

Una etapa, doncs, marcada per les vagues, que no va ser massa propícia per aconseguir aquella coordinació i estructuració del sistema, sobretot perquè no existien disposicions que hi obliguessin. Per això no és estrany que a l'entrada de la memòria corresponent a 1973-1976, el balanç de Rosalia Guilleumas no sigui tan positiu com en els anys precedents. Tanmateix, confia que amb l'organització de la Biblioteca General es faciliti la cohesió tècnica de totes les biblioteques de la Universitat que conformen "su gran Biblioteca Universitaria", i s'aconsegueixi la col·laboració necessària dels implicats: "Quizás los próximos años nos aporten a todos la madurez

necesaria para esta labor de colaboración y síntesis, para la cual hemos tratado de poner los fundamentos al regenerar y sostener la antigua Biblioteca General que debe ser su núcleo". (p. 7). De fet, les bases per a la coordinació i racionalització del sistema no es posen de manera efectiva fins als Estatuts de la UB de 1985 (Llopart, Lamarca, 1994, p. 78-79), però ja abans, encara sota la direcció de Rosalia Guilleumas, es va iniciar la regularització laboral del personal bibliotecari.

La darrera memòria de la direcció de Guilleumas corresponent als anys 1977-1980, inclou un organigrama complet de totes les unitats que, en teoria, conformaven el sistema de biblioteca de la UB. A part de la Biblioteca General i de les tres grans biblioteques de facultat -Medicina, Dret i Econòmiques- s'hi compten fins a 122 biblioteques (o similar) de departaments, seminaris, etc. En totes elles s'hi fa constar el nombre de volums i de títols de revistes de què disposen. Així, doncs, s'havia fet l'esforç d'elaborar un cens d'allò que calia coordinar i que les xifres mostraven com a ingovernable; era una primera eina per tenir una visió general de tot el conjunt. També era la primera vegada que es feia un recompte dels fons bibliogràfics, "la importància i amplitud dels quals potser ni la pròpia Universitat podia sospitar" (p. 12).

Durant aquest darrer període s'havien esdevingut fets importants que afectaven la dependència de la part "provincial" de la Biblioteca. Aprovat l'Estatut de Catalunya i iniciades algunes transferències, la Biblioteca Provincial passava a dependre de la Generalitat mitjançant un conveni amb la UB, que en tenia la custòdia. Guilleumas aprofita l'avinentsa per fer balanç de la seva tasca i destacar aquells aspectes que requereixen una millora (es refereix, és clar a la Biblioteca Provincial, o Pública, i no pas a tot el sistema de biblioteques de la UB):

"Confiam que la que des d'ara serà la Biblioteca Pública i Universitària de Barcelona, en mans de la Generalitat ha d'esdevenir un gran centre bibliotecari per a la nostra ciutat. Gosem de creure que durant aquests darrers anys n'hem posat modestament els fonaments, damunt aquella decrepita Biblioteca Provincial que sols va revifar momentàniament la primera Universitat Autònoma. Li manca però una generosa ampliació de locals per part de la Universitat, i col·laboració en la dotació del personal que requereix la seva magnitud de serveis. Els joves lectors de tota mena, universitaris i no universitaris, que la freqüenten en nombre creixent i l'alta tradició bibliotecària de la nostra Generalitat, ho exigeixen i ho fan esperar confiadament de la nova gestió" (p. 9).

Durant aquests darrers anys continuen les actuacions per condicionar la Biblioteca General: es renova completament la instal·lació elèctrica, es reforma el vestíbul, es restaura el mobiliari i la il·luminació de la sala de lectura, i es construeix un segon dipòsit per als llibres de reserva amb un armari compactus de gran capacitat. També es posa en marxa el projecte estrella del darrer bienni: l'automatització del procés de catalogació. La iniciativa derivava d'un altre projecte similar per automatitzar els serveis bibliotecaris de la Diputació de Barcelona que no va poder tirar endavant a causa del seu cost elevat. Aprofitant que el Centre de Càlcul de la Universitat

Politécnica havia assessorat l'empresa contractada per la Diputació, Rosalia Guilleumas, amb visió estratègica, va fer contactes d'“universitat a universitat” per iniciar l'automatització de la BPUB com un projecte de recerca entre universitats i a un cost molt més assumible. La Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona (La Caixa) va finançar el pla i s'hi va sumar per iniciar l'automatització de la seva xarxa de biblioteques públiques. El conveni entre la UB, la UPC i La Caixa es va signar l'11 de juliol de 1978.

Per a la Biblioteca de la UB, aquell pla d'automatització va ser sobretot un projecte experimental que a llarga no va prosperar. Sí que van haver-hi uns resultats, i durant un temps les fitxes del catàleg s'imprimien a partir del sistema desenvolupat pel Centre de Càlcul de la UPC. A més, va tenir i té el mèrit de ser el primer projecte d'automatització d'una biblioteca de l'Estat. Per a les biblioteques de La Caixa, que aviat disposaren d'un Centre de Mecanització de Biblioteques, el sistema desenvolupat en aquest projecte va tenir més impacte i va ser la base del catàleg col·lectiu en microfitxes elaborat a partir de registres MARC, que s'actualitzava periòdicament, i que va perdurar fins a l'extinció de la xarxa cap a mitjan dels anys noranta.

En la memòria de 1977-1980, Guilleumas exposa amb detall el procés seguit per automatitzar la catalogació: el personal responsable, les reunions amb representants de l'Escola de Bibliologia, de la Biblioteca de Catalunya i de les Biblioteques Populares, les proves i correccions, les presentacions d'ella mateixa i de Lluís Olivella, responsable informàtic del projecte, a una de les reunions mensuals de bibliotecàries...

Finalment, una vegada traspasada la gestió de la BPUB a la Generalitat, va fer la presentació del projecte al Conseller de Cultura, Sr. Max Caner, perquè la Generalitat l'assumís i el continués, tot catalanitzant-lo i ampliant-lo a totes les biblioteques de Catalunya. Quan, cap el 1982, el Servei de Biblioteques de la Generalitat va encetar l'automatització de la producció de la *Bibliografia nacional de Catalunya*, no va tenir massa en compte l'experiència de la BPUB, però sí que va ser un referent que havia servit de laboratori d'assaig per a l'entesa entre bibliotecaris i informàtics en el desenvolupament d'un sistema d'automatització.

Valguin com a cloenda dels anys de Rosalia Guilleumas en la direcció de la BPUB les paraules que adreçava al president de la Diputació en sol·licitar la dedicació plena i exclusiva al seu càrrec de directora de la Biblioteca de Catalunya i del Servei de Biblioteques Populares. La valoració que fa de la seva tasca és justa en el moment que la fa, i encerta a destacar les actuacions que considera més rellevants:

“Les raons en què fonamentava davant de la Universitat la sol·licitud de compatibilitat eren la total realització de la restauració d'instal·lacions que he realitzat a la Biblioteca Provincial i Universitària des de l'any 1969 en el qual vaig ésser nomenada directora, i, davant de la presidència de la Diputació, la d'obtenir una coordinació de serveis beneficosa per a les biblioteques de la Diputació, la qual cosa goso de creure que s'ha complert. En són testimonis, entre d'altres, el fet que un projecte d'automatització de serveis bibliotecaris,

generat l'any 1975 al Servei de Biblioteques de la Diputació que no pogué ésser dut a terme per manca de mitjans econòmics, va ésser passat a la Universitat Central i, conjuntament amb la Politècnica i amb l'ajuda econòmica de la Caixa i prenent com a Biblioteca Pilot la Provincial i Universitària, avui es troba ja en plena execució i constitueix el primer projecte d'aquest tipus que es realitza dins de l'Estat Espanyol, estant a punt d'ésser assumit per la Generalitat per a totes les biblioteques de Catalunya. Un projecte de menys envergadura però així mateix important per al Servei de Biblioteques Populares de la Diputació i per a l'Escola de Bibliologia, ha estat el fet de l'obtenció de l'Ordre Ministerial de 19 de maig de 1973, per la qual se cedeix en dipòsit a la Diputació de Barcelona per a la seva Biblioteca Infantil Pilot de la Santa Creu, el fons de material infantil i juvenil de la Biblioteca Provincial i Universitària que rep en virtut de dipòsit legal. Aquests fons, que han estat entregats regularment, han estat i són objecte d'estudi i investigació a les Biblioteques Infantils de la Corporació i a l'Escola de Bibliologia².

LA DIRECCIÓ DE LA BIBLIOTECA DE CATALUNYA I DE LA XARXA DE BIBLIOTEQUES POPULARS DE BARCELONA

La dècada dels anys setanta va ser un moment de grans canvis històrics, que obriren moltes expectatives i esperances, però que no va afavorir, a la sortida del gris i interminable període franquista, una tasca continuada de millora dins dels establiments públics. L'inici de la transició, la creació dels nous organismes de govern a Catalunya, i tot el debat al voltant del traspàs de competències en matèria de cultura, i també en altres àmbits, una vegada restablerta la Generalitat de Catalunya, van alentir tota la posada al dia de l'administració pública i dels organismes que en depenien. Tot i això, nomenada directora de la Biblioteca de Catalunya, de la xarxa de Biblioteques Populares i de l'Escola de Bibliotecàries, Rosalia Guilleumas va fer una bona labor per modernitzar i posar al dia aquelles institucions. I quan la seva gestió no depenia tant dels pressupostos minsos que la Diputació de Barcelona els destinava, sinó de les idees i de l'acció directa, va aconseguir no sols adequar als nous temps el programa d'estudis de l'Escola de Bibliotecàries i eixamplar-ne el seu abast perquè hi tinguessin cabuda tant noies com nois, sinó que, a més, va fer possible, a base de molta constància i tenacitat, el reconeixement oficial dels estudis dins del sistema universitari de l'Estat.

L'obra de Reis Fontanals i Marga Losantos, *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007* (2007), publicada amb motiu del centenari de la biblioteca de l'Institut d'Estudis Catalans que, a partir de 1914, havia d'esdevenir la Biblioteca de Catalunya (BdC), dóna una visió general de l'evolució de la institució al llarg de la seva història. Un dels capítols està dedicat als anys 1973-1987, que abracen des del nomenament de Rosalia Guilleumas com a directora del organisme fins a la constitució del Consorci de la Biblioteca de Catalunya, que va significar el seu traspàs definitiu a la Generalitat de Catalunya. Aquestes pàgines, juntament amb les memòries que figuren a l'*Anuari de la Biblioteca de Catalunya...* d'aquests anys, són la base per resumir la gestió de Guilleumas al capdavant d'aquell organisme.

La BdC i la xarxa de Biblioteques Populares havien tingut una direcció única des del

1920 quan, arran de la defenestració d'Eugeni d'Ors, que dirigia les Biblioteques Populars, Jordi Rubió i Balaguer, que era director de la BdC des de 1914, va assumir també la direcció de la xarxa. El 1939, en acabar la guerra, la situació política i administrativa havia canviat radicalment. Abolida la Generalitat de Catalunya, la BdC va passar a dependre de la Diputació de Barcelona; se li va canviar el nom pel de Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona, que ja havia dut durant la dictadura de Primo de Rivera, i se li va castellanitzar tota l'activitat. Jordi Rubió va ser apartat del servei, i ja no va tornar a dirigir-la. Ara, la direcció de la Biblioteca, juntament amb la de la xarxa de Biblioteques Populars, va passar a ser competència de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas, i va ser encomanada a funcionaris del CFABA, amb la qual cosa el sistema bibliotecari de Catalunya quedava, si més no en teoria, coordinat amb les biblioteques de l'Estat. Felipe Mateu y Llopis va ser nomenat director de les dues institucions (poc després va assumir també la direcció de l'Escola de Bibliotecàries), i va restar en el càrrec fins a la seva jubilació el 1972.

En la seva presa de possessió, Guilleumas ja va mencionar algunes de les línies en les quals volia treballar com a directora de la BdC i les Biblioteques Populars, i així ho va destacar *La vanguardia* del 28 de febrer de 1973 en un reportatge de l'acte: "Vengo con el deseo de ampliar y fortificar la coordinación de nuestras bibliotecas". Rosalia Guilleumas posava la tasca iniciada a la Biblioteca de la Universitat com a model d'allò que calia fer a la BdC: restauració i modernització de les instal·lacions pensant en una futura automatització dels processos, i la preservació i salvació del patrimoni bibliogràfic. Afirmava que s'havia de refermar i consolidar el caràcter fundacional de les tres institucions que anava a dirigir, però, de moment, calia assimilar els problemes i estudiar-ne les solucions abans de fer propostes concretes. Admetia que la tasca no era fàcil ni ràpida i que, per tant, no es podien esperar resultats immediats o espectaculars. I tanmateix, en els primers anys, els resultats van ser força notables.

Després de trenta anys en què amb prou feines s'havien acabat d'acomodar les sales de lectura de la Biblioteca, Guilleumas es va trobar amb un edifici que arrossegava moltes deficiències d'infraestructures i que patia una manca palesa d'espais agreujada pel fet que la Diputació havia anat cedint sales a diversos organismes sense que la direcció anterior hagués sabut o hagués pogut defensar els interessos de la institució de manera convincent. Com apunten Fontanals i Losantos (2007, p. 297-298), aquell estat de coses va fer que les primeres actuacions de la nova direcció se centressin en la millora de les infraestructures, la recuperació d'espais i l'ampliació del dipòsit de llibres que, de fet, va ser una instal·lació de nova construcció.

El mateix any 1973 en què pren possessió del càrrec, Guilleumas ja publica l'article "La Biblioteca de Cataluña, ayer y hoy", a la revista *San Jorge* (núm. 90-91, 1973, p. 19-28), en el qual formulava les actuacions de millora de les instal·lacions que es preveien per al futur més immediat i que havien de reforçar la "importancia capital [de la Biblioteca] como depósito bibliográfico de la región catalana y como centro de una extensa y sólida red de bibliotecas populares y especializadas en constante crecimiento". El 1975 la Diputació aprovava el "Proyecto de obras de mejora y ampliación de la Biblioteca de Cataluña" que contemplava tres fases, en les quals es preveien les intervencions següents:

- Renovació de l'accés a la sala de lectura de la Secció de Reserva i Col·leccions Especials amb la construcció d'un passadís que evitava el trànsit per les sales nobles que albergaven algunes col·leccions, i ampliació del dipòsit de reserva amb la instal·lació de grans armaris compactus destinats a acollir els materials de la Reserva en les condicions climàtiques i de seguretat apropiades. Fins aquell moment el dipòsit de la Secció no tenia les característiques necessàries per assegurar la conservació i preservació dels fons. Les obres es van fer el 1976.
- Construcció d'una gran estructura metàl·lica de nou pisos que havia de substituir l'antic dipòsit general, desmanegat i gens funcional i a base de prestatgeries de fusta. Les obres, que van consistir en la construcció de quatre plantes subterrànies en l'interior de les quals s'hi va instal·lar l'estructura metàl·lica, es van acabar el 1978.
- Adequació de l'antiga sala de revistes com a sala dedicada exclusivament als catàlegs de la biblioteca, i instal·lació d'un sistema de vagonetes per al transport de llibres des del magatzem a les sales de lectura.
- Adequació d'un espai per a la instal·lació definitiva de la Secció d'Estampes i Gravats.

Però les dues darreres intervencions ja no van ser possibles, perquè mentrestant l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), prohibit en acabar la guerra i amb una activitat clandestina o semiclandestina durant molts anys, havia recuperat el seu estat legal. Amb aquest reconeixement, recobrava també els espais de la Casa de Convalescència en el recinte de l'antic Hospital de Sant Pau i la Santa Creu, que li havien estat assignats en els anys trenta i que, en part, eren ocupats per la BdC. A més d'una reorganització dels espais, el retorn de l'IEC a la seva seu original va tenir altres repercussions per a la Biblioteca, ja que una part del pressupost per a les obres es va destinar ara a l'adequació dels locals de l'Institut. En conseqüència, el projecte de millora es va haver de retallar, i les sales projectades de catàlegs i d'estampes i gravats no van ser executades.

Una altra de les accions importants de la gestió de Rosalia Guilleumas, va ser la recuperació dels espais que la Diputació havia anat cedint a institucions diverses, tant de la mateixa Corporació, com a altres totalment alienes a la casa. Així durant els anys setanta es van recuperar la nau que ocupava l'Escola de les Arts del Llibre, on es va instal·lar la Biblioteca Popular Infantil de la Santa Creu, els espais deixats l'Institut de Ciències Socials, i les diverses sales utilitzades per l'ordre dels Caballeros del Santo Sepulcro, on es va poder allotjar el dipòsit de l'arxiu, la col·lecció Torres Amat i tota la Secció de Música, que estava ubicada a la Casa de Convalescència.

Des de la seva creació, la BdC va tenir mecenes importants que havien donat a la Biblioteca alguns dels seus tresors més significatius. Després de la guerra, les donacions no es van aturar i la institució va continuar rebent llegats valuosos. En l'etapa de Rosalia Guilleumas ingressen, entre moltes altres col·leccions, la biblioteca Badia-Cardús, els fons del doctor Josep Trueta, de l'escriptor i polític Pere Coromines i del prehistoriador Lluís Pericot. La col·lecció de Frederic Marès, formada per

impresos antics, manuscrits, pergamins documentals i gravats, i que constitueix el Museu del Llibre Frederic Marès, també va ingressar a inicis dels anys 80, si bé la donació oficial no va ser efectiva fins al 1985. Entre les adquisicions d'aquesta etapa destaca, per la seva riquesa i significat, la biblioteca de la família Torres Amat de Sallent, formada per més de cinc mil peces -manuscrits i impresos, documentació patrimonial i personal, etc.- dels segles XVIII i XIX, que va ser comprada per la Diputació de Barcelona i traslladada a la BdC no sense problemes, ja que el poble de Sallent no volia deixar marxar aquest patrimoni cap a la capital. Pel que fa a les xifres absolutes, els números recollits per Fontanals i Losantos (2007, p. 267, 304, 310) indiquen que entre 1973 i 1986 van augmentar de manera significativa tant les compres com les donacions. A més, a partir de 1983, la Biblioteca comença a rebre sistemàticament el dipòsit legal de les quatre províncies catalanes que li corresponia pel seu reconeixement de biblioteca nacional de Catalunya en la *Llei de biblioteques* de 1981. D'altra banda, gràcies a les gestions de la directora i per resolució de la Dirección General del Patrimonio Artístico y Documental, la BdC va anar rebent, des del 1976, un exemplar de la producció editorial en català o que feia referència a Catalunya.

Pel que fa a l'automatització dels serveis de la BdC i de la xarxa de biblioteques populars, Guilleumas ja hi feia referència en la seva presa de possessió. El 1975, aprofitant que la Diputació havia automatitzat els serveis administratius, el Servei de Biblioteques encarregà un estudi a la mateixa empresa, i fins i tot es va fer una visita a Munic per estudiar sobre el terreny les possibilitats de l'automatització. Tanmateix, l'elevat cost del projecte va fer que la Diputació el desestimés de moment, en espera de circumstàncies econòmicament més favorables. Com ja s'ha explicat més amunt, els contactes que s'establiren amb el Centre de Càlcul de la Universitat Politècnica de Catalunya, van donar com a fruit el projecte pilot que s'endegà a la Universitat de Barcelona i a les biblioteques de La Caixa. Posteriorment, arran de la reforma administrativa de la Diputació a començament dels anys vuitanta, la Secció Tècnica de Biblioteques que es creà dins l'Àrea de Cultura de la Diputació, i que va ser ocupada provisionalment per Jaume de Puig, restà poder de decisió a la direcció de la BdC. Això i la indefinició en què entrà la institució arran de la *Llei de biblioteques*, que la reconeixia com a biblioteca nacional, però que també creava serveis paral·lels que n'assumien les seves funcions, van ser l'inici d'un període prou llarg en què la Biblioteca restà bastant a la deriva mentre les institucions de govern dirimien les seves diferències i competències.

Rosalía Guilleumas també va ser sensible a les qüestions més testimonials. En la seva presa de possessió ja es referia a la Biblioteca com a "Biblioteca de Cataluña", quan el seu nom oficial encara era el de Biblioteca Central. I si bé la mateixa Diputació considerava des de feia temps la necessitat del canvi de nom, no va ser fins al seu mandat, el 1974, que el retorn a l'antiga denominació va ser un fet. En la mateixa línia, l'antic *Anuario de la Biblioteca Central de Cataluña y de las populares y especiales de Barcelona* es titula, a partir de 1973, *Anuario de la Biblioteca de Cataluña y de las populares y especiales de Barcelona*; l'any següent, el nom de la Biblioteca ja figura en català en el títol de l'anuari; finalment, en l'edició de 1977-1978, tant el títol com el contingut estan en català (*Anuari de la Biblioteca de Catalunya i de les populars i especials*

de Barcelona). El 1981, va recuperar una de les publicacions emblemàtiques dels primers temps, el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, del qual només es van publicar dos números en la nova etapa (el volum 9, corresponent a 1981, i el 10 corresponent a 1982-1984). Retornat de l'exili i nomenat president de la Generalitat provisional, Josep Tarradellas va visitar la BdC el gener de 1978; era la primera institució de cultura que visitava com a president, i el juliol de 1978 nomenava Jordi Rubió i Balaguer director honorífic de la Biblioteca i de l'Escola de Bibliotecàries, una visita i un acte de desgreu que tenien lloc gràcies a l'interès que Rosalia Guilleumas havia posat en aquestes qüestions.

El 1983 Guilleumas va deixar la direcció com a conseqüència de la malaltia que la va apartar de l'exercici professional. Alguns dels seus projectes no es van dur a la pràctica fins molts anys més tard. Així, per exemple, l'automatització de la BdC no va ser una realitat fins a 1990, quan va adoptar el sistema SICAB de les biblioteques de la Generalitat que donava suport a la catalogació i a la consulta del catàleg, i no va disposar d'un sistema integrat d'automatització propi fins a 1995, quan va adquirir el sistema VTLS, que la xarxa de biblioteques de la Diputació ja havia adoptat el 1989. Pel que fa a la integració de la BdC a la Generalitat, Guilleumas havia endegat el 1980, encara en l'etapa Tarradellas, un Patronat, on participaven la Diputació, la Generalitat i l'Ajuntament, perquè estudiés el traspàs, però el Consorci que l'havia de fer efectiu no es va crear fins a 1987. Resta la incògnita de com i quan s'haurien solucionat aquestes i altres qüestions si Rosalia Guilleumas hagués mantingut el poder de decisió que tenia quan va ser nomenada directora, i si la seva gestió exclusiva a la Biblioteca, deslliurada ja dels altres càrrecs, s'hagués prorrogat uns anys més. Però, ateses la seva tenacitat i capacitat de persuasió, és molt probable que els anys vuitanta haurien estat del tot diferents per a la BdC, molt més plens d'iniciatives i sense la pèrdua de lideratge que va experimentar durant aquell període.

Respecte a la seva labor en la direcció de la xarxa de Biblioteques Populars, cal dir que es va tractar sobretot d'una tasca de manteniment, i que no hi va haver una gran renovació. En aquest cas, es va limitar a conservar el ritme d'inauguracions de noves instal·lacions i de restauració i ampliació d'alguns dels edificis més antics o més deteriorats. Però, al marge del projecte no aprovat per procedir a l'automatització, no hi ha constància de grans actuacions. A l'Anuari de 1972 consta que la xarxa disposava de 71 biblioteques (14 a Barcelona ciutat i 57 a la província); amb les darreres biblioteques aprovades l'any 1980 i inaugurades fins a 1983, el sistema comprenia un total de 92 biblioteques que es distribuïen de la manera següent d'acord amb la tipologia establerta:

- 53 biblioteques populars,
- 6 biblioteques centrals de comarca,
- 31 biblioteques filials, i
- 2 bibliobusos.

Tanmateix, si s'ha de jutjar per les xifres que consten a l'*Anuari*, es tractava de biblioteques petites que només en comptades ocasions arribaven al centenar de punts de lectura i que, sovint amb prou feines en sumaven cinquanta. Els fons inaugurals

rarament sobrepassaven els 3.000 volums, i es limitaven a poc més de 2.000 en el cas de les biblioteques filials. El seu creixement anual també era reduït i es limitava en la majoria dels casos a un pocs centenars de volums (entre dos cents i cinc cents).

Així doncs, la xarxa de biblioteques populars que la Mancomunitat havia aprovat el 1915 i havia posat en funcionament el 1918, amb els anys havia crescut força en el nombre d'instal·lacions, però encara restava lluny de ser un sistema modern de biblioteca pública que arribés a tota la població. La seva actualització encara trigaria uns anys a arribar, i probablement les seves col·leccions no han assolit, a hores d'ara, el grau de solidesa i maduresa que tenen en altres països amb més tradició de biblioteca pública.

DE LA DIRECCIÓ DE L'ESCOLA DE BIBLIOTECÀRIES DE LA DIPUTACIÓ DE BARCELONA AL RECONeixEMENT OFICIAL DELS ESTUDIS DE BIBLIOTECONOMIA I DOCUMENTACIÓ

L'Escola de Bibliotecàries havia estat creada el 1915 per la Mancomunitat de Catalunya i inicialment la va dirigir Eugeni d'Ors. Entre 1930 i 1939 la direcció de l'Escola, com la de la Biblioteca de Catalunya i la de la xarxa de biblioteques populars, va estar a mans de Jordi Rubió i Balaguer, que li va imprimir un caràcter més professional, va promoure una recerca aplicada idònia a la seva condició, va posar en marxa un bon pla de publicacions, va encetar un programa de beques per a estades d'alumnes i bibliotecàries en biblioteques estrangeres i va iniciar relacions amb escoles d'altres països i organismes internacionals. Durant els anys de la República el professorat de l'Escola va estar format per intel·lectuals de primera línia: Carles Riba, Ferran Soldevila, Pere Bohigas, Lluís Nicolau d'Olwer, Manuel de Montoliu, Rafael Campalans, Ramon d'Alòs-Moner, Eduard Toda, Joan Petit, Joaquim Xirau, Jaume Massó i Torrents, Marçal Olivari...

Destituïda la direcció i el professorat -una bona part del qual va haver de marxar a l'exili-, després de la guerra, l'estiu de 1939, Ferran Valls i Taberner va assumir la direcció única de l'Escola, però a la seva mort, esdevinguda el 1942, la direcció del centre va integrar-se de nou amb la direcció de la BdC i de les biblioteques populars; així és que va recaure en Felipe Mateu y Llopis fins a la seva jubilació el 1972. Foren més de trenta anys presidits per l'immobilisme i en els quals el pla d'estudis no va experimentar els canvis substancials que requerien les circumstàncies. D'altra banda, l'Escola continuava sent el centre femení que potser es podia justificar quan Eugeni d'Ors va elaborar el Projecte de Biblioteques Populars, però en la segona meitat del segle XX aquell enfocament no tenia cap sentit.

A final dels anys seixanta i inici dels setanta tant el món professional com les alumnes del centre reclamaven amb insistència un canvi radical de l'ensenyament i dels seus plantejaments, i reivindicaven el reconeixement oficial dels estudis mitjançant una titulació universitària. A l'arxiu històric de l'Escola, a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació, es conserven articles publicats a la premsa que recullen les reclamacions de les professionals, i cartes de bibliotecàries i d'alumnes adreçades a la direcció del centre i als càrrecs de la Diputació que són tot un memorial de greuges. Però sempre topen amb l'actitud defensiva de Mateu y Llopis, que en cap cas no

admet que la reformulació de l'ensenyament sigui necessària. Encara el dia abans de deixar la direcció de l'Escola escrivia una carta a la bibliotecària Rosa Ricart, arran d'un article que havia publicat a *Focus on international & comparative librarianship* (1972) i d'un altre que preparava per a *San Jorge*, la revista de la Diputació, en la qual li deia:

“En la prensa se vienen diciendo muchas inexactitudes sobre la Escuela y cada cual propone sus Planes, como veo hace Vd. ahora en una revista extranjera. ... Respecto del artículo que publicará Vd. en “San Jorge” no me corresponde sino desear que se ajuste a la verdad histórica y que el hiato producido por su ausencia de Vd., desde que nos abandonó para pasar al Instituto Británico³, se llene con documentación que se halla en la Escuela y que por otra parte viene publicada en “Biblioteconomía”, revista que me hubiera gustado ver citada en “Focus” y que recoge la vida de la Escuela durante 28 años, los cuales no ha vivido Vd. en ella”. (AFBD, caps 73/17).

Vist sobre el paper -és a dir, sobre la documentació d'arxiu que resta del seu temps-, Mateu no era un persona flexible ni receptiva. Per exemple, l'any 1970, i a requeriment del Govern Civil, va fer un informe ben negatiu sobre la creació d'una Associació d'Antigues Alumnes de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona, l'únic tipus d'associació que era permesa en aquell moment. Per aquesta comunicació, i potser per altres motius, l'Associació no va tirar endavant fins a 1974, quan va rebre l'informe favorable de Rosalia Guilleumas.

I malgrat l'actitud tancada i negativa del director, la resta del professorat i la Diputació mateixa eren ben sensibles a dur a terme la posada al dia de l'ensenyament i del centre que l'acollia. Així es va posar de manifest en els Claustres de l'Escola que va presidir el diputat ponent de Cultura entre el setembre de 1972 i el nomenament de Guilleumas, i també en les mateixes paraules del president de la Diputació en la presa de possessió de la nova directora. Segons el periodista que en fa l'informe a *La Vanguardia* (28 de febrer, 1973, p. 31), “Al hacer referencia a la Escuela de Bibliotecarias, el señor Muller manifestó que la Diputación se sentiría satisfecha que el título que allí se otorga tuviera reconocimiento universitario; que la Escuela, sin dejar de pertenecer a la Corporación, fuera adscrita a una Facultad”.

El 27 de febrer del 1973 Guilleumas prenia possessió dels tres nous càrrecs. En el cas de l'Escola, molt aviat hi van haver resultats respecte a l'encàrrec que havia rebut de la Diputació. El primer Claustre que presideix nomena una Comissió per elaborar el nou pla d'estudis, i la directora apunta les tres línies d'acció següents: que es reforcin les matèries tècniques, que s'estudiïn programes d'estudis d'altres escoles i que hi hagi una participació dels professionals en exercici. Aquest darrer punt, sobretot, és una novetat que cal destacar i que contrasta amb l'actitud tancada i a la defensiva de la direcció anterior. En el Claustre de juny es presenta un primer esborrany del nou pla d'estudis i en el mes de juliol ja s'hi han incorporat els suggeriments del professorat. També s'han rebut les respostes de les professionals, de les quals s'informa que “... se hallan recogidas en el expediente del Nuevo Plan; en general, opinan que se trata de un primer intento válido de desbrozar el camino cara al reconocimiento y fijación

oficial de los estudios de bibliotecaria y apuntan útiles consejos dictados por la experiencia en el ejercicio de la carrera, algunos de los cuales son incorporados al plan". El curs 1973-1974 es canviava el nom d'Escola de Bibliotecàries pel d'Escola de Bibliologia; es decidia acceptar alumnat masculí (que encara trigaria un temps a matricular-se), i es posava en marxa, de manera experimental, el nou pla d'estudis que introduïa flexibilitat amb la programació d'assignatures optatives, i cursos monogràfics oberts a la formació continuada de les professionals en exercici, i posava més èmfasi en les matèries tècniques i la documentació. Entre els cursos monogràfics que s'oferiren n'hi hagué sobre automatització de biblioteques, sobre literatura, sobre el llibre de ciències a les biblioteques públiques (que estava destinat a donar directrius sobre l'actualització dels fons i que va ser organitzat per Teresa Rovira), etc. Tots estaven impartits per especialistes de prestigi.

El 1974, arran de la regulació de les escoles universitàries (decret 2293/1973, de 17 d'agost, del Ministerio de Educación y Ciencia), s'inicien les sol·licituds i les negociacions per al reconeixement oficial dels estudis i per a la integració de l'Escola a la Universitat de Barcelona. A partir d'aquell moment se succeeixen els informes, les cartes, les reunions, les gestions, les negociacions i la cerca d'aliats que puguin avalar les reivindicacions de l'Escola i de les seves titulades. I el cert és que, en un primer estadi, el procés va avançar molt ràpidament, i amb tot el suport de la Diputació, que feia puntualment les gestions que se li encomanaven davant del Ministerio de Educación i de la Universitat de Barcelona. Així, per complir un dels requeriments de l'adscripció de l'Escola a la Universitat, el 1974 es van elaborar el reglament de l'Escola de Bibliologia i l'extensa i documentada *Memòria que presenta la Escuela de Bibliotecarias de la Diputación de Barcelona para acompañar la solicitud de reconocimiento como Escuela Universitaria de Bibliología adscrita a la Universidad de Barcelona*, preparada per Mª Carme Illa que en aquells moments va treballar intensament, al costat de Rosalia Guilleumas, per modernitzar l'Escola i aconseguir el reconeixement dels estudis. El 1975, i després que la Junta de Govern de la UB aprovés l'adscripció de l'Escola, es va preparar un conveni de col·laboració econòmica entre la Diputació i la Universitat de Barcelona per a la creació d'una Escola de Bibliotecaris, "en la que aliente el espíritu fundacional de la Escuela de Bibliotecarias de la Diputación provincial", que havia d'anomenar-se Escuela Universitaria de Biblioteconomía y Documentación i que, econòmicament, continuava sent mantinguda per la Diputació.

A l'arxiu de la Facultat hi ha una còpia del conveni signat el 22 de setembre de 1975, però el document mai no va ser efectiu. Uns dies abans tenia lloc una reunió del Diputat d'Ensenyament, Manuel Font Altaba, amb el Claustre de l'Escola i representants del món professional per comunicar-los que la integració de l'Escola a la Universitat es podia fer de forma immediata amb una ordre ministerial, però que això no significava el reconeixement oficial de la titulació, perquè els estudis no tenien encara aquella condició. D'altra banda, la integració a la UB significava la transformació de l'Escola en una escola "estatal" i, per aquesta raó, el president de la Diputació volia que els reunits manifestessin la seva conformitat o disconformitat amb la proposta per tal de tirar endavant el procés o aturar-lo. La majoria dels reunits van donar el vistiplau a la proposta, atès que es complissin determinades condicions. Tanmateix, el tràmit no va prosperar, i probablement hi va tenir una certa influència

la carta que un grup d'intel·lectuals catalans va adreçar al director general d'Universitats, Sr. Gabriel Ferraté, per recomanar que no es duigués a terme la transformació de l'Escola en una escola estatal, sinó que es mantingués sota la tutela de la Diputació i, en tot cas, adscrita a la Universitat de Barcelona. La carta, que anava encapçalada per Jordi Rubió i Balaguer, la signaven, entre altres, Salvador Espriu, Miquel Coll i Alentorn, Pere Bohigas, Joaquim Molas, Josep Laporte, Josep Benet, Cassià M. Just, que era l'abat de Montserrat, i altres monjos de la comunitat. Eren uns moments en què les sensibilitats polítiques estaven a flor de pell.

Aparcada, doncs, la integració de l'Escola a la UB com una escola estatal, la segona part del procediment, que de fet era la més fonamental, el reconeixement oficial dels estudis, seguia el seu curs. L'abril de 1976, la Junta Nacional de Rectores informava favorablement la creació dels estudis de Biblioteconomia i Documentació en l'àmbit universitari, i un parell de mesos després la proposta rebia el vistiplau del Consejo Nacional de Educación. Però la carrera d'obstacles no havia acabat, i el tràmits s'alentien, probablement perquè a l'exterior, és a dir, a la resta de l'Estat, també hi havia una certa oposició als plans de l'Escola. El CFABA i els membres de l'Asociación Nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos (ANABA) -creada el 1949 i formada majoritàriament per facultatius del Cuerpo- no tenien una posició unànime respecte a l'oficialització dels estudis i la manera de portar-la a terme⁴. Per això, Rosalia Guilleumas va començar a cercar aliats en aquells àmbits, i amb l'objectiu d'apropar postures més o menys divergents i trobar avaladors per a les pretensions de l'Escola i de la professió a Catalunya, el febrer de 1977 tenia lloc a la Biblioteca de Catalunya un Seminario sobre la Profesión del Bibliotecario, que era organitzat per l'Escola i la mateixa Biblioteca amb la col·laboració de l'ANABA, l'Associació de Bibliotecàries de Catalunya i el Ministerio de Cultura.

El Seminari aplegà uns 500 assistents de tot l'Estat, i hi foren invitats personalment per Rosalia Guilleumas càrrecs polítics, autoritats acadèmiques i professionals de prestigi. En les conclusions, que es van elevar als directors generals d'Universidades i del Patrimonio Artístico y Cultural, es reclamava la creació oficial dels estudis, la seva estructuració en cicles segons la Llei general d'educació, el reconeixement de les escoles existents i la seva adscripció a la Universitat, i la formació d'una comissió que redactés les directrius dels futurs plans d'estudis i en la qual estiguessin representades les escoles que impartien els ensenyaments. El Seminari va servir per agilitar el procés d'oficialització del títol, ja que es van fer molts contactes polítics i es va aconseguir que una part important de la professió donés suport a les conclusions del Seminari. A final del 1978 s'aprovava el decret de creació dels estudis de Biblioteconomia i Documentació de primer cicle (Real Decreto 3104/1978, de 1 de diciembre, por el que se crean en la educacion universitaria las enseñanzas de biblioteconomia y documentacion, *BOE*, 09/01/1979). Tanmateix, fins al darrer moment hi va haver la incertitud sobre aquest final feliç: en el Claustre de 18 de novembre de 1978, Guilleumas encara informava als assistents que al setembre s'havia retirat del Ministeri la sol·licitud de creació dels estudis, feia referència també a la reunió que va tenir amb el rector Badia i Margarit sobre aquesta qüestió i a les pressions que es feien des de Madrid en contra del projecte. Per fer el seguiment del tema, havia demanat una reunió al Ministeri amb una comissió de l'Escola.

A punt d'aprovar-se el decret, des de l'Escola es tornava a preparar la documentació necessària per a la tramitació de l'adscripció a la Universitat de Barcelona: es fan retocs al pla d'estudis, es prepara un nou reglament més d'acord amb el funcionament de les escoles universitàries i s'elabora una memòria actualitzada del centre *-Proposta d'estructuració dels estudis de Bibliologia dins de l'actual sistema educatiu (1978)-*, redactada ara per Jordi Rubió i Lois amb la col·laboració d'Amadeu-J. Soberanas i Rosalia Guilleumas.

El camí d'esculls no va acabar amb l'aprovació del decret, com ho demostra el fet que l'ordre amb les directrius dels plans d'estudi per a les escoles universitàries de Biblioteconomia i Documentació encara va trigar més de dos anys a publicar-se (Orden de 24 de febrero de 1981 por la que se fijan directrices de los Planes de Estudio de las Escuelas Universitarias de Biblioteconomía y Documentación, *BOE*, 14/03/1981). La Comissió que s'havia demanat en el Seminari de Barcelona es va reunir per primera vegada el març de 1979. Estava organitzada des de la Dirección General del Libro y Bibliotecas, la qual cosa suposava que hi tenien molt de pes els funcionaris del CFABA, i no consta que l'Escola de Barcelona en formés part, malgrat que havia estat per la seva iniciativa que s'havia iniciat el procés. Tot i això, les directrius que finalment es van aprovar van ser les que va proposar l'Escola de Barcelona, les quals s'havien elaborat amb la participació de professionals representants dels diversos sistemes bibliotecaris i de l'Associació de Bibliotecàries de Catalunya i la delegació de l'ANABAD de Catalunya i les Balears.

Alguns dels textos d'inici dels anys vuitanta mostren clarament on estaven els punts més conflictius. Acceptada gairebé per tothom la necessitat d'uns ensenyaments universitaris de primer nivell, quedava per ordenar com s'havien de dur a terme els ensenyaments a un nivell més superior. Mentre des de l'Escola, sobretot, es proposava una estructura cíclica dels ensenyaments, amb uns ensenyaments de llicenciatura i fins arribar al doctorat, des d'altres àmbits es continuava insistint en estudis de postgrau, que en aquells moments no estaven contemplats en els ensenyaments oficials, i impartits en instituts universitaris. Així, per exemple, quan en mig de la fragor de les discussions s'organitzà a Madrid, el 1980, un altre Seminario sobre la Formación de Bibliotecarios y Documentalistas, les conclusions recomanaven que, a més del primer nivell que s'havia d'impartir a les escoles universitàries, s'havia d'organitzar "otro nivel superior de especialización, que se cursaría en Institutos Universitarios interdisciplinarios a los que podrían acceder licenciados en las distintas ramas del saber". Aquests instituts també havien de formar els docents de les escoles universitàries. I és que ni ANABAD ni els funcionaris del Cuerpo Facultativo no ocultaven tampoc les seves reticències sobre qui seria el professorat de les noves escoles. Era obvi que ells n'estaven exclosos, ja que no formaven part dels cossos docents universitaris, i temien que els ensenyaments es desenvolupessin al marge de la professió. L'editorial del *Boletín d'ANABAD* (1983, p. 425-426) és ben clara al respecte, i també ho és Fonseca (1984, p. 32-33) quan diu taxativament (però deixant un marge de confiança a l'Escola de Barcelona: "El problema mayor de estas escuelas, como estaba previsto, es la falta de profesorado idóneo —que no puede improvisarse— salvo la de la Universidad de Barcelona que disponía ya de un cuadro de profesoras competentes".

Continuar ara aquesta línia de discussió i avaluar, trenta anys després, com s'han comportat els ensenyaments que es van forjar en els anys setanta (la diplomatura en Biblioteconomia i Documentació) i en els vuitanta i noranta (la llicenciatura en Documentació) ens portaria molt lluny d'on hem començat, i no és pas aquest l'objectiu d'aquestes línies. Sí que queda per acabar la història iniciada.

Una vegada aprovades les directrius i la creació mateixa de l'Escola com a centre adscrit a la Universitat de Barcelona (Real Decreto 3453/1981, de 13 de novembre, *BOE*, 8/02/1982), la institució començava el curs 1982-1983 amb el rang d'Escola Universitària. Era la primera de l'Estat en obtenir aquesta condició: un altre triomf de Rosalia Guilleumas, ja que en teoria la creació d'un ensenyament nou havia de fer-se al si de la Universitat i no en una escola que administrativament depenia d'un altre organisme. Però amb la dimissió del càrrec, que es fa fer efectiva l'1 d'octubre de 1982, quan va prendre possessió el nou director, Joaquim Molas, ja no viuria directament aquesta nova etapa del centre i dels ensenyaments, que eren un dels resultats més brillants de la seva dedicació intensa d'una dècada a les institucions bibliotecàries catalanes.

Certament que la tasca de direcció no és una empresa individual, i Rosalia Guilleumas va comptar amb col·laboracions que li van facilitar el camí. Sobretot en els primers temps, va tenir molt bona entesa amb els càrrecs de la Diputació. De l'Escola de Bibliologia, s'han citat ja els noms de Mª Carme Illa, Jordi Rubió i Lois, Amadeu-J. Soberanas, i Teresa Rovira, caldria afegir-hi la resta del professorat que, en la mesura de les seves possibilitats, li va donar suport en les seves gestions, amb la participació en comissions, en la redacció d'informes, etc. A la Biblioteca de Catalunya va tenir l'ajuda de Mercè Rossell, que era la secretària general de la institució i amb qui formava un bon tàndem, o de Carme Bastardas, que va saber organitzar de manera eficient l'obra magna de la construcció del nou dipòsit, i de tantes altres bibliotecàries que van treballar al seu costat. Per la seva banda, Mª Antonieta Cot, col·laboradora diligent i amable, va continuar duent el pes de la xarxa de biblioteques populars com ja venia fent en l'etapa anterior.

Notes

1. Agraeixo a Antoni Rubió i Guilleumas les dades biogràfiques que m'ha proporcionat sobre la seva mare. Les notes que tan gentilment em va lliurar, ara ja fa uns anys, han estat la base per redactar la introducció a aquest article. El treball de Manuel Jorba (2010) m'ha ajudat a completar algunes dades de la biografia de Rosalia Guilleumas.
2. El text citat d'aquesta sol·licitud m'ha estat proporcionat per Antoni Rubió i Guilleumas.
3. Rosa Ricart havia estat bibliotecari de l'Escola al final de la guerra i els primers anys de la postguerra abans de treballar com a bibliotecària a l'Institut Britànic de Barcelona. Pels seus serveis en aquesta institució, se li va concedir el títol de Membre honorari de l'Ordre de l'Imperi Britànic (M.B.E.).
4. Vegeu, per exemple, l'article d'Isabel Fonseca (1984), on argumenta que la creació d'escoles universitàries amb titulacions de Biblioteconomia i Documentació de nivell mitjà rebaixarà la categoria que fins aquell moment havien tingut els bibliotecaris-funcionaris. Per això, reclamava que es formalitzessin el més aviat possible estudis de postgrau destinats a llicenciats en diversos àmbits. Els segons i tercers cicles en Biblioteconomia i Documentació no eren una opció per a l'autora, ja que allò que es requeria eren especialistes en camps diferents del coneixement. D'altra banda, també hi havia veus del mateix CFABA que, des de ben aviat, s'havien mostrat favorables a la integrar els estudis a la

Universitat, de la manera més formal possible, per tal que tinguessin la mateixa validesa que els d'altres professions (García Ejarque, 1974).

Referències Bibliogràfiques

ANUARIO DE LA BIBLIOTECA DE CATALUÑA Y DE LAS POPULARES Y ESPECIALES DE BARCELONA. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1973-1989. S'han revisat els anuaris corresponents a 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977-1978, 1979-1980 i 1981-1984.

BIBLIOTECA PROVINCIAL Y UNIVERSITÀRIA DE BARCELONA. *MEMÒRIA ...* Barcelona, Universitat de Barcelona, 1969-1981. S'han revisat les memòries corresponents a 1969-1970, 1971-1972, 1973-1976, 1977-1980, 1980 (2n semestre)-1981.

“EDITORIAL: LAS ESCUELAS UNIVERSITARIAS DE BIBLIOTECONOMÍA Y DOCUMENTACIÓN” (1983). *Boletín de la ANABAD*, vol. 33, n° 3 (jul.-sept.), p. 425-426.

ESCOBEDO, JOANA (2008). “Rosalia Guilleumas: entre Lull, Verdaguer i la gestió bibliotecària”. *Llengua & literatura*, núm. 19, p. 579-581. Disponible a RACO: <<http://www.raco.cat/index.php/LlenguaLiteratura/article/view/151368/203268>>. [Consulta: 30/09/2010].

ESTIVILL RIUS, ASSUMPCIÓ (1992). *L'Escola de Bibliotecàries, 1915-1939*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992.

ESTIVILL RIUS, ASSUMPCIÓ (2006). “Una mirada retrospectiva: de l'Escola Superior de Bibliotecàries a la Facultat de Biblioteconomia i Documentació (1915-2005)”. *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, núm. 16 (juny, 2006). <<http://www.ub.edu/bid/16estivi.htm>>. [Consulta: 30/09/2010].

FACULTAT DE BIBLIOTECONOMIA I DOCUMENTACIÓ. *ARXIU HISTÒRIC*. S'ha consultat una part important de la documentació relativa als anys 1972-1984: actes dels claustres, correspondència, reforma dels ensenyaments, guies dels ensenyaments, retalls de premsa, etc.

FONSECA RUIZ, ISABEL (1984). “La formación profesional del bibliotecario en España”. En: *Jornadas Bibliotecarias de Madrid* (1984). Madrid: Comunidad de Madrid. P. 24-33.

FONTANALS, REIS; LOSANTOS, MARGA (2007). *Biblioteca de Catalunya, 100 anys: 1907-2007*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

GARCÍA EJARQUE, LUIS (1974). “La formación profesional de los bibliotecarios en España”. *Boletín de la ANABA*, año 34, n° 3-4 (julio-dic. 1974), p. 87-95.

JORBA, MANUEL (2010). “Rosalia Guilleumas i Brosa (1924-2007)”. *Estudis romànics*, vol. 32, p. 619-626.

LLOPART, PILAR; LAMARCA, DOLORS (1994). “Les biblioteques de la Universitat de Barcelona des del període de la Universitat Autònoma fins als nostres dies”. En: *La Biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 61-105.

MAYOL, M. CARME (2002). «Passat i present de la professió bibliotecària». *BiD: textos universitaris de biblioteconomia i documentació*, desembre, núm. 9. <<http://www.ub.es/biblio/bid/09mayol.htm>>. [Consulta: 03-10-2010].

RICART RIBERA, ROSA (1972). “Barcelona Library School: tradition and change”. *Focus on international & comparative librarianship*, vol. 3, no. 2, p. 30-31.

RUBIÓ I BALAGUER, JORDI (1918-1919). “Organització de la Biblioteca de la Universitat”. *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, vol. 5, p. 276-278.

TORRA, JORDI; LLOPART, PILAR (1994). “La vida universitària des de l'època medieval fins a la Universitat Autònoma”. En: *La Biblioteca de la Universitat de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 12-59.